Gastronomik frazeologizmlarning kognitiv-semantik xususiyatlari

Abdulxodiyeva Xayitxon Abdurazzoq qizi

Farg'ona davlat universiteti

Lingvistika: ingliz tili 2-bosqich magistranti

abdulxodiyeva2002@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda o'zbek va ingliz tillaridagi gastronomik frazeologik birliklarning kognitiv-semantik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tadqiq etiladi. Tadqiqotda oziq-ovqat bilan bog'liq frazeologik birliklarning metaforik va metonimik asoslari, konseptual modellari hamda abstrakt tushunchalarni ifodalashdagi roli tahlil qilinadi. Tahlillar gastronomik frazeologizmlar inson tafakkurida shakllangan konseptual metaforalar asosida vujudga kelishini va hissiy holat, ijtimoiy munosabat hamda baholovchi mazmunni ifodalashga xizmat qilishini ko'rsatadi. O'zbek tilida non, osh, qozon kabi komponentlar baraka va jamoaviylik konseptlarini ifodalasa, ingliz tilidagi bread, butter, bacon komponentlari pragmatik va individualistik mazmun bilan bog'lanadi. Tadqiqot natijalari gastronomik frazeologizmlar til va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettiruvchi muhim lingvokognitiv birliklar ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: gastronomik frazeologizm, konseptual metafora, kognitiv model, semantik maydon, lingvokulturologiya, oziq-ovqat idiomalari, metaforik tafakkur.

Mazkur tezisda o'zbek va ingliz tillaridagi gastronomik frazeologik birliklarning kognitiv-semantik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Ovqat va taom bilan bog'liq frazeologik birliklar insonning eng qadimiy kundalik tajribalaridan biri asosida shakllanganligi sababli, ular til tizimida yuqori darajadagi obrazlilik va semantik motivatsiyaga ega birliklar sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot davomida gastronomik frazeologizmlarning metaforik va metonimik asoslari, konseptual modellari hamda ularning abstrakt tushunchalarni ifodalashdagi roli yoritildi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, gastronomik frazeologizmlar inson tafakkurida shakllangan konseptual metaforalar asosida vujudga keladi va hissiy holat, baholash, ijtimoiy munosabat, mehnat hamda hayotiy tajribani ifodalashga xizmat qiladi. O'zbek tilidagi "hayotning achchiq-chuchugini ko'rmoq", "oshini halollamoq", "ta'mi ketmoq", "non topmoq" kabi birliklarda ovqat va ta'm kategoriyalari ruhiy hamda ijtimoiy mazmunni ifodalovchi semantik model vazifasini bajaradi. Ingliz tilidagi spill the beans, bitter truth, piece of cake, couch potato kabi birliklarda ham gastronomik komponent abstrakt tushunchalarni anglashning kognitiv vositasiga aylangan.

Qiyosiy tahlillar natijasida o'zbek tilida non, osh, qozon, tuz kabi komponentlar ko'proq baraka, jamoaviylik, mehmondo'stlik va halollik konseptlari bilan bog'lanishi, ingliz tilida esa bread, butter, bacon, cake kabi komponentlar pragmatizm, individuallik va iqtisodiy faoliyat semalari bilan uyg'unlashishi aniqlandi. Bu holat gastronomik frazeologizmlarning semantik tizimi milliy mentalitet va madaniy dunyoqarash bilan uzviy bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari gastronomik frazeologizmlar til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalovchi muhim lingvokognitiv birliklar ekanligini tasdiqlaydi. Ular orqali insonning madaniy tajribasi, hissiy dunyosi va baholovchi munosabati obrazli shaklda umumlashtiriladi hamda til tizimida barqarorlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kövecses Z. Metaphor and Emotion: Language, Culture and Body in Human Feeling. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 112–118 p.
2. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 2003. – 239–265 p.
3. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar. Vol. 1. – Stanford: Stanford University Press, 1987. – 516 p.
4. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition. – Oxford: Oxford University Press, 1992. – 84–91 p.
5. Fillmore Ch.J. Frame Semantics and the Nature of Language. – New York: New York Academy of Sciences, 1976. – 20–32 p.
6. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tilining izohli frazeologik lug‘ati. – Toshkent: O‘qituvchi, 1978. – 214–219 b.
7. Sattorova A., Yuldoshev D. “Metaphorical Use of Food Idioms in English and Their Uzbek Equivalents.” – 2025. – P.31–33.
8. Iskandarova D.X. The Linguo-Cultural Analysis of English and Uzbek Idioms with Food Components. – Kuala Lumpur, 2021. – 142–145 p.